

ederen chaos, komt wijsheid naast sprui- de staat onder inig-onbewuste

van opgroei, et licht laten

id is een tijd eving, en wel niet meer is leerden, maar de sfeer van ongewone het in laatste in-

ie beschouwde ding; als een naast de we-

ur-wetenschap en praktische

l maakten op vetenschappen rij.

iskrokoop en gelaars in hun

it voorbij.

ft uit zichzelf eerte gewend, te annexeren, maken.

sbegeerte (het ngowand) laat isch museum — men zoekt schappelijke is van de kridenkrachten en schappelijke

en opbouw van e door proef-

an de weten- end boek wil edendaagsche (in vertaling, y Thimo in ok voor den

ger opmerk- tie het pro- taat, m. a. w., ceeren.

nd, noch ver-

ie een wegbe- en wij alvast len uitersten

et algemeene

et salvavi artikelenreels n zijn wilde, het hart. De

eging is om- ebladen en 3, en voorts: Brighton, eestelijke J. van Oos- e, II, Utrecht en, door C. n 1875; Me- et levend arsall Smith, trecht 1876; ardam 1876; f, door J. P. gst, Ameri- chlanden W. Brons- Pearsall ronde wel- het Engelsch K. Popham, n, ontdekt heid, ver- 5; P. Leigh, in weeg evonden, woord aan org 1875; C. aaktheid, cken, Gouda rden, Am- elijke Vol- uet, Utrecht Brighton- terer en eld, Souve-

wachtwoord van het filosofen-gilde: Terug tot Kant, tot den man, die den grondslag gelegd heeft voor het wetenschappelijk-kritisch denken!

Van een veroverenden opmarsch naar de boven- zinlijke wereld (het rijk der z.g. metafysica) zien de mannen der wetenschap voorloepig af. De taak der wijsbegeerte wordt daarentegen uitgebreid naar het leven zelf, en bestaat ook in het scheppen van hetgeen de oude Coornhert: Wellevens- kunst, en de moderne mensch: levenshouding, af levens-attitude, noemt.

Voorts moet de wijsbegeerte dienst doen, om de wetenschap in al hare vertakkingen vooruit te brengen.

- En ze doet dit ook inderdaad.

„Nooit is er”, zegt Riehl, „hoe wonderspreukig dit ook klinken moge, een tijdperk in de wetenschap geweest méér filosofisch dan het tegenwoordige”, — en hij grondt deze bewering op de overweging, dat de wetenschap niet meer, gelijk vroeger, zich vergenoegt met het verzamelen van feiten, maar dat zij zich ernstig bemoeit het reusachtig materiaal der ontdekkingen bijeen te voegen tot den optrek van een architectonisch gebouw.

Er is dus een wisselwerking: de wetenschap heeft aan de filosofie weer gezonde beenen gegeven, om over de aarde te loopen, en de filosofie geeft aan de wetenschap weer vleugels om uit het dal der doodsschaduw weer naar de zon-rijke bergen, waar men panorama's ziet, terug te keeren.

De roem der specialiteiten, die alles en dus niets, weten, is voorbij!

Wie alleen maar vakman is, is niet wetenschap- pelijk.

Plato schreef aan den ingang van zijn gehoor- zaal: Wie niet van wiskunde (dat is: exacte weten- schap) doet, mag hier niet binnentreden.

Van nu af behoort het opschrift boven onze moderne college-zalen te luiden: „Voor ieder, die niet aan filosofie doet, is de toegang verboden!”

Het is zeker niet noodig te betoogen, dat de wijsbegeerte, die hier de verloren kroon opkrijgt, een ander type vertoont, dan de z.g. romantische wijsbegeerte, waarvan wij in het vorig artikel een kort relaas hebben gegeven.

De romantische wijsbegeerte wil hooger stijgen dan de pure, naakte, wetenschap.

Zij wijst zelfs zekere verborgenheden van het christendom niet af, om den wijsgeerigen dorst naar waarheid te stillen.

Bij haar is, gelijk we gezien hebben, wijsbegeerte niet enkel een zaak van het koele verstand, maar in de eerste plaats van het warme hart.

Doch juist het feit, dat de werkhervatting op wijsgeerig gebied uit verschillende beweegredenen en behoeften geschiedt, en dat zij zich uitbreidt naar kringen, waar men vroeger uit domheid niet kon, of uit onverschilligheid niet wilde, denken, wijst op een zeer merkwaardige geestesstrooming, die door de moderne menschheid vaart, en die men, op zijn allerbescheidenst, zou kunnen noemen een herleving van wijsgeerige gezindheid.

Het meest curieuse teken van dezen opkomenden waarheidsdorst, van deze vernieuwde „Sehnsucht nach Weltanschauung”, is wel: ons eigen Vaderland!

Men kan gerust zeggen: Wanneer in Neder- land de belangstelling voor filosofie ontwaakt is, dan heeft de Wijsbegeerte het moderne mensdom wel algemeen en flink aangepakt!

Wij beleedigen ons volkje niet (omdat de waar- heid nooit beleedigend is), wanneer wij zeggen, dat de Hollandsche volksziel den wijsgeerigen aan- leg, en dus ook de wijsgeerige behoefte, mist.

In zijn oratie: „Het nut der wijsbegeerte” trekt Bolland wel wat bond van leer tegen de schare, die de wet niet kent, maar toch heeft hij gelijk, als hij zegt: „Het Nederlandsche volk is onwijs- geerig”.

Andere, meer bezadigde, menschenkenners heb- ben trouwens vroeger hetzelfde geoordeeld.

Professor Land b.v. zeide: „In Nederland is de wijsbegeerte te schaars en te weinig zelfstandig beoefend, om tegen gemoedelijke maar gevaarlijke raad bestand te zijn”.

En een beetje ironisch merkt hij op: „Wijsbe- geerte is te onvruchtbaar en te koud voor een volk, dat op eerlijke winst en op den huiselijken haard gesteld is”.

Het spreekt trouwens meer dan (altijd goedkope) spot, dat hij de geschiedenis van de wijsbegeerte in Nederland bij Spinoza eindigen moet.

Professor Spruyt zong ook hetzelfde liedje der misnoegdheid: „Heel wat minder dan die van de Duitschers of Engelschen, schijnt onze landaard zich te leenen tot wijsgeerige bespiegeling. Wat in één der onliggende landen gebeurde; hier is in de wet op het Hooger Onderwijs van 1876 de wijs- begeerte geheel uit het Voorbereidend Hooger Onder- wijs weggeballen”.

Maar nu?

Er schijnt een geschiedkundig wonder te gebeu- ren: De boom der wijsbegeerte heeft in onzen „kou- den” grond wortels geschoten, en deze boom wordt „al langer hoe dikker”.

Heymans schittert in Groningen als apostel van het psychisch monisme (de geestelijke alleenheid der wereld).

Bolland's hazuin schalde tot ver over de grenzen. De pers wierp een kleine lawine van filosofische vlugschriften en boeken af, waaronder zeer zware, als: „De kennisleer” van Polak, en „De logica” van Bolland.

Onderwijzers, domine's, kantoorheeren en ma- chineschrijffrouwen, bezoeken wijsgeerige cur- sussen en lezingen.

Het begint er zoo langzamerhand naar uit te zien, dat, wie niet „aan filosofie doet”, niet voor intellectueel vol wordt gerekend.

En dat dit wijsgeerige bedrijf wel werkelijk meer is dan een vluchtig-modieuze bevlieging; — dat hier wel terdege sprake is van een opleven van wijsgeerige gezindheid, in verband met een alge- meene cultuurontwaking, kan men historisch bewij- zen door terug te gaan naar den oorsprong: de beweging van '80.

In het, in 1904 opgerichte, „Tijdschrift voor Wijs- begeerte” schrijft Bierens de Haan, in het inleidend artikel: „Er is een wijsgeerige beweging ontstaan in Nederland. Deze is geboren uit de literatuur- beweging van '80. Deze toch was in haar kern niet een literaire beweging, maar een cultuurbewe- ging. Zij sloot in zich wat anders moraal, gods- dienst en geloof wordt genoemd.”

|||||

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Nieuwe Boeken.

I.

Vervolgen-romans.

Sinds eenigen tijd reeds zijn in mijn bezit enkele boeken, die de Uitgevers aan ons blad zonden „ter bespreking”. Tot nu toe liet zich echter de daartoe geschikte gelegenheid wachten en intusschen kwamen weer een paar nieuwe uitgaven binnen, zoodat de enkelen thans tot een heel stapeltje zijn ge- worden.

Waar ik nu toch een nieuwe artikelenreeks moet beginnen, lijkt het mij 't meest aan de orde, om onder den titel „Nieuwe Boeken” eerst dit wachtende werk af te doen. Bij een volgende gelegenheid hoop ik dan het reeds vroeger aangekondigde onder- werp „Onze lectuur” te behandelen.

Het spreekt vanzelf, dat de gang van een serie artikelen, als die ik nu begin, bepaald wordt door de boeken, die besproken moeten worden. En die zijn uiteraard nogal verschillend van karakter. Zoo- doende zal ieder artikel vrijwel op zichzelf staan, wat niet overeenkomt met het begrip artikelen- reeks. Maar daar staat weer tegenover, dat een artikelsgewijze bespreking van boeken altijd doel- treffender is, dan een recensie, omdat ze meer algemeen kan zijn. Zoo maakt hier misschien het eene 't andere weer wat goed. Dit ter inleiding.

Het eerste boek dan, dat we bespreken zullen is „Het Ontwaken” door D. Th. Jaarsma 1).

't Boek wordt aangekondigd als een roman, die „het eerste deel (vormt) van 12 achtereenvolgens te verschijnen deelen, getiteld Thiss”. De geheele cyclus zal de levensgeschiedenis behandelen van een mensch, die zoekt naar het geluk, en die onbe- vredigd blijft zolang hij zoekt buiten zichzelf, maar vindt, als hij zoekt in zich.

Bij een beschouwen van de verschillende titels der navolgende deelen, kan men zich ongeveer een voorstelling vormen van den gang van het geheel. „Ontwaken” vertelt hoe de hoofdpersoon Thiss door het sterven van z'n jonge, blinde vrouw Titia, ontwaakt „tot het leven, uit den droom van zijn onbewust en landelijk geluk”. Dan komt de „Dage- raad” van het leven. Meegesleurd echter in „De Branding” zoekt hij vergeefs het oude geluk: „Het verloren huis”. Daardoor overvalt hem wanhoop, „De groote twijfel”, die hem brengt tot zoeken „Aan Vreemde kusten”. Na een zeer critieke tijd komt dan „De Wendig”, die na de gebeurtenissen van de vijf navolgende deelen voert tot „De groote stilte”, het vinden.

De opzet is breed, zoo breed, dat men zich af- vraagt of niet meer dan een menschenleven noodig zal zijn om haar te vervullen.

En een tweede vraag is of de schrijver de span- ning, die we in het onderwerp ongetwijfeld voelen, zal kunnen bereiken, als hij haar zoolang volhouden moet. Een kunstwerk wordt geboren uit inspiratie en deze drijvende kracht is toch niet permanent, althans niet zóó blijvend, dat ze het geheele groot- sche werk omspannen zal. Wel zal de auteur den geheelen omvang van z'n werk gezien hebben, — dat blijkt wel uit het prospectus, als ik de aan- kondiging zoo noemen mag —, en dus kan het geheel inspiratief zijn, maar het zal te bezien staan of de uitwerking beantwoorden zal aan den opzet.

Intusschen, we zullen dat moeten afwachten; we mogen nog niet oordeelen en allernijnt veroor- deelen.

In 't algemeen echter kunnen we de quaestie wel bezien en daar is te meer aanleiding toe, wijl dit uitbreiden van een onderwerp over meerdere vervolgende deelen niet een op zichzelf staand geval is, maar, ik kan haast wel zeggen, een verschijnsel in de moderne literatuur. Daarbij is dan de eigen-

aardigheid deze, dat ieder van de romans onder een afzonderlijken titel een zelfstandig geheel is van het verzamelwerk: „Thiss” is de algemeene titel van Jaarsma's 12-deelige werk; „De hooge, lichte kim der stilte”, „s Wasdoms volle toot” enz. zijn romans uit het 9-deelige „Het Geslacht der Santeljanos” van Joost Mendes; Jeanne Reyne- ke van Stuwé kondigde aan een nog onbekend-deelige roman-serie „Vrouwen”, waarin „op verschillende zijden van het vrouwenleven van allerlei kant licht zal worden geworpen”; van Marie Schmitz ver- scheen kort geleden „Naar nieuwen opgang”, 't tweede deel van den roman „Het Duurzaam ge- luk” ('t eerste deel heet „De schoone zekerheid”). Men kent ook Querido's prachtwerk „De oude We- relt”, waarvan in dit jaar het derde stuk „Mor- genland” verscheen en z'n „Amsterdamsch epos, de Jordaan”, dat kort geleden met 't derde deel „Manus Peet” uitkwam. Maar de beide laatstgenoem- de werken zijn niet uitsluitend romans, zoodat het geval hier even anders staat.

Deze voorbeelden, alle uit den laatsten tijd, geven toch wel het recht om van een verschijnsel te spreken, dat ook als zoodanig mag beoordeeld wor- den. En waar we met de bespreking van „Het Ontwaken” voor dat verschijnsel komen te staan, geloof ik goed te doen, met het in dit artikel eens in 't algemeen te bezien.

Welnu, dan geloof ik, dat het niet een uiting is van gezond literair leven, maar dat het iets zie- kelijks is, dat zorg wekt voor de toekomst onzer literatuur.

Juist omdat het speciaal voorkomt in het roman- genre lijkt het mij bedenkelijk. Want een roman, wordt niet als Querido's „Jordaan” uit een overstel- pend massa materiaal van toestanden en verhou- dingen opgebouwd, maar uit de levensbijzonderheden van één hoofdpersoon. En dan kan het uitbreiden van zoo iemand's geschiedenis over 9 of 12 deelen, al is die geschiedenis op zichzelf ook zeer gecompliceerd, toch nooit tot iets anders voeren, dan tot een peuterig analyseeren van allerlei gedachten en gewaarwordingen en tot een vermoede en onbelangrijke vezelpluizerij. Want het zijn niet de feiten, wier groot aantal meerdere boekdeelen vraagt, maar het is 't ontleden van al de zielstrillingen onder invloed van de gebeurtenissen, dat al die honderden bladzijden vullen moet. En zulk een sub- tiele analyse kan toch moeilijk zoo belangrijk zijn, dat ze aan 9 of 12 boekdeelen literaire of zelfs algemeene betekenis geeft, vooral niet, waar de hoofdpersoon doorgaans gewone menschen zijn en geen figuren over wier leven de draden der wereld- geschiedenis loopen.

Ik geloof daarom, dat deze overdrijving van de waardevolle tachtigers-qualiteit, de psychologische analyse, tot niet anders voeren kan dan tot een roemloos verbloeden daarvan en dat ze derhalve een verschijnsel van ziekelijkheid mag worden ge- noemd.

Voor zoover mij bekend is, is nog geen van de hier genoemde werken compleet. En dus hebben we nog geen feiten ter beoordeeling in handen. Maar bij de vraag of de Schrijvers nu werkelijk in staat zullen zijn elk nieuw deel in de lijn van de vorige te houden, ook al zijn ze van een scheppende kracht als Joost Mendes kenmerkt, is het interessant te letten op wat Herman Robbers, romanschrijver, die z'n sporen al lang heeft verdiend, zegt in z'n nieuwe boekje „Het ontstaan van een roman”:

„Ik moet”, zegt hij, „als ik mij gezet heb voor mijn werk” (bedoeld is het schrijven van een roman) „als de droom weer over mij heerscht, oppassen, niet wakker te worden, niet te weten van mijn dagelijksche, maar al te reële zorgen en moeilijkheden, niet te denken aan mijn vele andere verplichtingen en werkzaamheden.” (p. 73.)

En verder:

„De droom was het ideaal, en dus onbe- reikbaar... En wie eerlijk is, en niet te ijdel, is nooit voldaan. Daarom was het dat ik zei: voor den schrijver is zijn roman alleen maar mooi, zoolang hij dien nog niet geschreven heeft.” (p. 77.)

En *

„Het (romanschrijven) eischt den kompletten mensch... en den meest persoonlijken, eenig echten vorm voor de uiting zijner persoonlijkheid, vindt, grijpt de mensch en kan hij dus ook enkel maar geven in zijn beste uren. En wie is altijd zichzelf?” (p. 79.)

Zulke uitspraken van een man, die uit ervaring weet wat het is een gedachte of plan uit te werken tot een roman, zijn niet moedgevend voor de beteekenis van 9- en 12-deelige werken, die, noodgedwongen, groeien moeten uit een opzet, die in een inspiratief oogenblik, in „de beste uren”, is ontstaan.

Nog op één trek moet ik wijzen, naar aanleiding van de doorlopende gedachte van „Thiss”. 't Werk handelt immers over den mensch, die zoekt naar het geluk.

Nu is het frappant te zien, hoezeer dit gegeven stof is van moderne romanproductie, en even merk- waardig is het te constateeren, hoe dit zoeken naar geluk zelden of nooit tot vinden leidt, maar

1) Amsterdam, P. N. v. Kampen & Zoon.